

VALENZTHEORIE

Andijon davlat chet tillari insituti

Roman- german va slavyan tillari fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh talabasi **Axmadaliyeva Shoxsanam**Ilmiy rahbar **Ismanova Odinoxon**

Annotatsiya: O'zbek tilida: Valenztheorie (Valensiya Nazariyasi) - fe'l va uning argumentlari o'rtasidagi sintaktik va semantik aloqalarni o'rganadigan tilshunoslikning asosiy nazariyasidir. Bu nazariya fe'lning qanday argumentlarni qabul qilishini va ularning sintaktik tuzilishdagi o'rinlarini tahlil qiladi. Fe'lning valensiyasi uning gapdagi rolini va ma'nosini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada fe'lning turli valensiya shakllari, ularning sintaktik va semantik xususiyatlari, shuningdek, valensiya nazariyasining til o'rganishidagi roli ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar Valenztheorie, Fe'l va argumentlar, Sintaksis, Semantika, Valensiya Tranzitiv fe'l, Intransitiv fe'l, Ditransitiv fe'l, Sintaktik tuzilma, Grammatik xususiyatlar

Annotation: Valency theory is a fundamental linguistic theory that studies the syntactic and semantic relationships between verbs and their arguments. This theory analyzes the types of arguments a verb can take and their syntactic placement within a sentence. The valency of a verb plays a crucial role in determining its syntactic structure and meaning. This article discusses the different valency forms of verbs, their syntactic and semantic characteristics, and the role of valency theory in language learning.

Key Words: Valency theory, Verb and arguments, Syntax, Semantics, Valency Transitive verb, Intransitive verb, Ditransitive verb, Syntactic structure, Grammatical properties

Аннотация: Теория валентности — это основная лингвистическая теория, изучающая синтаксические и семантические отношения между глаголом и его аргументами. Эта теория анализирует типы аргументов, которые может принимать глагол, и их синтаксическое расположение в предложении. Валентность глагола играет ключевую роль в определении его синтаксической структуры и значения. В статье рассматриваются различные формы валентности глаголов, их синтаксические и семантические особенности, а также роль теории валентности в изучении языка.

Ключевые слова: Теория валентности, Глагол и аргументы, Синтаксис Семантика, . Валентность, Транзитивный глагол, Интранзитивный глагол, Дитранзитивный глагол, Синтаксическая структура Грамматические особенности

Valenztheorie ist ein zentraler Begriff in der Linguistik, der sich mit der Fähigkeit von Verben beschäftigt, mit verschiedenen Argumenten zu kombinieren. Bu nazariya fe'llarning sintaktik xususiyatlarini va ularning argumentlar bilan qanday bog'lanishini o'rganadi. Fe'lning valensiyasi, ya'ni uning qancha va qanday turdagi argumentlarni talab qilishi, grammatik struktura va semantik ma'noda muhim o'rin tutadi. Fe'l va argumentlar o'rtasidagi munosabatni tushunish, tilshunoslikda tilning funksional va grammatik jihatlarini o'rganishda yordam beradi. Kernbegriffe der Valenztheorie (Valenzia nazariyasining asosiy tushunchalari). Valenztheorie quyidagi asosiy tushunchalarni o'z ichiga oladi:

1. Valenzia (Valency): Fe'lning qancha argumentni talab qilishini belgilaydi. Fe'lning valensiyasi uning sintaksisdagi roli va to'ldiruvchilarni qanday joylashtirishi bilan bog'liq.

2. Argumentlar (Arguments): Fe'lga bog'langan grammatik elementlar (masalan, subyekt, ob'yekt, to'ldiruvchi).

3. Subyekt (Subject): Fe'ning bajaruvchisi, ya'ni harakatni amalga oshiruvchi.

4. Ob'yekt (Object): Fe'ning harakatini qabul qiluvchi.

5. To'ldiruvchi (Complement): Fe'ning ma'nosini to'ldiradigan grammatik birlik.

6. Transitivlik (Transitivity): Fe'ning qaysi turdagi argumentlarni talab qilishi. Fe'l bir (intransitiv), ikki (tranzitiv), yoki uchta (ditransitiv) argumentni qabul qilishi mumkin. Valenzia va fe'ning turli shakllari (Valenz und verschiedene Verbarten). Valensiya turli fe'llar bilan bog'liq turli shakllarda namoyon bo'ladi.

1. Intransitiv fe'llar (Intransitive Verbs): Fe'llar faqat bitta argumentni talab qiladi (subyekt). Misol: 'gehen' (ketmoq).

2. Tranzitiv fe'llar (Transitive Verbs): Fe'llar ikki argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt). Misol: 'essen' (yeyish).

3. Ditransitiv fe'llar (Ditransitive Verbs): Fe'llar uchta argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt + to'ldiruvchi). Misol: 'geben' (berish).

Valenz va sintaksis (Valenz und Syntax). Sintaksisda fe'ning valensiyasi juda muhim rol o'ynaydi. Fe'l o'zining argumentlari bilan qanday ishlashini va ularning sintaktik tuzilishini belgilaydi. Misol uchun, tranzitiv fe'l ikki argumentni talab qiladi, ya'ni subyekt va ob'yekt. Intransitiv fe'l faqat bitta argumentni talab qiladi, masalan, 'laufen' (yugurmoq).

Misol:

Ich esse den Apfel. (Men olmani yeyapman.)

Ich laufe. (Men yuguraman.)

Valenz va semantika (Valenz und Semantik). Fe'ning valensiyasi uning ma'nosi bilan chambarchas bog'liq. Fe'ning qaysi turdagi argumentlarni qabul qilishi uning semantik ma'nosiga ta'sir qiladi. Misol: 'essen' (yeyish) fe'li ikki argumentni talab qiladi: subyekt va ob'yekt. Bu gapda fe'ning ma'nosi shu ikki elementga bog'liq.

Ich esse den Apfel. (Men olmani yeyapman.) Bu yerda fe'ning valensiyasi subyekt (Men) va ob'yektni (olma) talab qilmoqda.

Misollar va tahlil (Beispiele und Analyse)

Misollar orqali turli valensiyali fe'llarni tahlil qilamiz:

1. Intransitiv fe'l: 'laufen' (yugurmoq) - faqat bitta argumentni talab qiladi (subyekt).

Misol: 'Ich laufe.' (Men yuguraman.)

2. Tranzitiv fe'l: 'sehen' (ko'rmoq) - ikki argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt).

Misol: 'Ich sehe den Hund.' (Men itni ko'ryapman.)

3. Ditransitiv fe'l: 'schicken' (yubormoq) - uchta argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt + to'ldiruvchi).

Misol: 'Ich schicke meinem Freund ein Geschenk.' (Men do'stinga sovg'a yuboraman.)

Valenztheorie fe'l va uning argumentlari o'rtasidagi aloqani tushunishda muhim ahamiyatga ega. Bu nazariya fe'llarning qanday ishlashini, sintaksis va semantika o'rtasidagi bog'lanishni tushunishga yordam beradi. Fe'ning valensiyasini o'rganish, grammatik jihatdan to'g'ri va mazmunli gaplarni tuzishda yordam beradi.

Valenztheorie (Valensiya Nazariyasi) haqida kengroq va chuqurroq tushuncha berish uchun quyidagi qo'shimcha ma'lumotlarni taqdim qilaman:

1. Valenz (Valency) Tushunchasi. Valenz (valensiya) – bu fe'ning argumentlar bilan qanday bog'lanishini va qaysi turdagi argumentlarni talab qilishini belgilovchi grammatik xususiyatdir. Har bir fe'l o'zining valensiyasiga ega. Bu fe'ning qanchalik ko'p argumentni qabul qilishi mumkinligini ko'rsatadi. Masalan:

Intransitiv fe'l (Intransitive verb): Fe'l faqat bitta argumentni (subyekt) talab qiladi. Misol: "laufen" (yugurmoq), "schlafen" (uxlamoq).

Tranzitiv fe'l (Transitive verb): Fe'l ikkita argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt). Misol: "essen" (yeyish), "sehen" (ko'rmoq).

Ditransitiv fe'l (Ditransitive verb): Fe'l uchta argumentni talab qiladi (subyekt + ob'yekt + to'ldiruvchi). Misol: "geben" (berish), "schicken" (yubormoq).

2. Valensiya va Sintaksis. Valensiya fe'ning sintaktik tuzilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Fe'ning argumentlari qanday joylashishi va tuzilgan gapning sintaktik shakli uning valensiyasiga bog'liq. Subyekt – fe'ning bajaruvchisi, ya'ni harakatni amalga oshiruvchi. Ob'yekt – fe'ning harakatini qabul qiluvchi. To'ldiruvchi – fe'ning ma'nosini to'ldiradigan grammatik birlik.

Masalan: Tranzitiv fe'l: "Ich sehe den Hund." (Men itni ko'ryapman.)

Ditransitiv fe'l: "Ich gebe dem Freund ein Buch." (Men do'stimga kitob beraman.)

Bu yerda tranzitiv fe'l ikkita argumentni talab qiladi (subyekt va ob'yekt), ditransitiv fe'l esa uchta argumentni (subyekt, ob'yekt, va to'ldiruvchi) talab qiladi.

3. Fe'llarning Turli Valensiya Shakllari. Intransitiv fe'llar: Bu turdagi fe'llar faqat bir argumentga ega bo'ladi, odatda subyekt. Bu fe'llar gapning yakuniy ma'nosini o'zidan ifodalaydi. Misol: "Der Hund schläft." (It uxlayapti.) "laufen" (yugurmoq) va "arbeiten" (ishlash) kabi fe'llar intransitiv fe'llar hisoblanadi. Tranzitiv fe'llar: Bu fe'llar ikki argumentni talab qiladi (subyekt va ob'yekt). Misol: "Er isst den Apfel." (U olmani yeyapti.) "sehen" (ko'rmoq), "lesen" (o'qish) kabi

fe'llar tranzitiv fe'llar bo'lib, ular har doim ob'yekt talab qiladi. Ditransitiv fe'llar: Bu fe'llar uchta argumentni talab qiladi: subyekt, ob'yekt, va to'ldiruvchi. Misol: "Ich gebe dem Lehrer das Buch." (Men o'qituvchiga kitob beraman.) "schicken" (yubormoq), "zeigen" (ko'rsatmoq) kabi fe'llar ditransitiv fe'llar hisoblanadi.

4. Fe'l va Argumentlar O'rtasidagi Bog'lanish. Valenziya nazariyasi fe'l va uning argumentlari o'rtasidagi bog'lanishni izohlashda muhim ahamiyatga ega. Fe'ning har bir turidagi valensiya uning semantik ma'nosini shakllantiradi. Har bir fe'l ma'lum bir turdagi argumentlar bilan bog'lanishi mumkin. Bu bog'lanishning o'rganilishi sintaktik tizimni tushunishda va tilning ishlashini tahlil qilishda zarur. Misol: "essen" (yeyish) fe'li ikki argumentni talab qiladi (subyekt va ob'yekt). "Ich esse den Apfel." (Men olmani yeyapman.) "sehen" (ko'rmoq) fe'li ham ikki argumentni talab qiladi (subyekt va ob'yekt). "Ich sehe den Hund." (Men itni ko'ryapman.) "schicken" (yubormoq) fe'li esa uchta argumentni talab qiladi: subyekt, ob'yekt, va to'ldiruvchi. "Ich schicke meinem Freund ein Geschenk." (Men do'stinga sovg'a yuboraman.)

5. Valenzia va Semantika. Fe'ning valensiyasi nafaqat sintaktik, balki semantik jihatdan ham ahamiyatga ega. Fe'ning ma'nosi uning argumentlari bilan bog'liq bo'lib, bu argumentlar fe'ning o'zi tomonidan talab qilinadi. Masalan: "sehen" fe'li ikki argumentni talab qiladi – subyekt (ko'rmoqchi bo'lgan kishi) va ob'yekt (ko'rilayotgan narsa). "geben" fe'li esa uchta argumentni talab qiladi – subyekt (berayotgan shaxs), ob'yekt (berilayotgan narsa), va to'ldiruvchi (qabul qiluvchi shaxs).

6. Valenzia Nazariyasining Muhim Asosiy Tushunchalari

Aktiv va passiv valensiya: Fe'ning passiv shaklini olishida valensiya o'zgarishi mumkin. Passivda ob'yekt subyektga aylanadi. Misol: "Der Apfel wird gegessen." (Olma yeyilmoqda.) Passivda, ob'yekt (olma) yangi subyektga aylanadi, va fe'ning valensiyasi o'zgartiriladi. Fe'ning transformatsiyasi: Fe'l valensiyasining turli

shakllari sintaksisda qanday ishlashini ko'rsatadi. Masalan, valensiya o'zgarishi orqali gapda argumentlarning roli o'zgaradi. Valenztheorie fe'lining turli argumentlar bilan qanday bog'lanishini va bu bog'lanishlarning sintaktik hamda semantik ta'sirini o'rganadi. Bu nazariya tilshunoslikda, ayniqsa, fe'l va uning argumentlari o'rtasidagi munosabatni tushunishda katta ahamiyatga ega. Valensiya nazariyasining o'rganilishi orqali fe'lining grammatik va ma'no jihatlariga oid muhim xulosalar chiqarilishi mumkin. Fe'ning valensiyasini tushunish, tilni o'rganishda va grammatik tuzilmalarda xatolardan qochishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
3. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
4. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
5. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.

6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99
8. Akbaraliyeva, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.
9. Urunbayeva, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).